Ström, K., Pettersson, G. & Knutsen, O. (2026). Mot en utvidgad förståelse av det rurala utbildningslandskapet. I W. Sørmo, K. Ström, A. B. Jarvoll, G. Pettersson & O. Knutsen (Red.), *Perspektiver fra rurale utdanningslandskap* (s. 371–381). Fagbokforlaget. https://doi.org/10.55669/oa840515

Avslutning

Mot en utvidgad förståelse av det rurala utbildningslandskapet

Kristina Ström, Gerd Pettersson & Oddbjørn Knutsen

This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.
To view a copy of this license, visit https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Antologins syfte har varit att ur olika perspektiv bidra med kunskap om aktuella och relevanta forsknings- och utvecklingsarbeten (FoU) kring utbildning i rurala skolor i Norge, Sverige och Finland. Genom att presentera dessa forsknings- och utvecklingsarbeten i antologins kapitel vill vi förmedla en mångsidig bild av det rurala utbildningslandskapet, till nytta för lärare, skolledare, beslutsfattare och forskare, samt för invånarna i rurala områden. Vi hoppas även att bidragen ska inspirera till nya FoU-arbeten som tar tilvara den potential som finns i rurala utbildningslandskap, inklusiv samverkan med praxisfältet där ett positivt resurstänkande och handlingskraft lyfts fram (jfr. Rappaport, 1987).

Antologins kapitel visar dels på flera viktiga behovsbaserade perspektiv från utbildning i rurala områden, dels synliggör relevant forskning om och med aktörer i rurala områden som hittills har saknats. Att antologins bidrag är skrivna på nordiska språk är ett medvetet val, eftersom det gör texterna mer lättillgängliga även för läsare utanför vetenskapssamfundet. Texterna kommer sannolikt att behandlas på seminarier, konferenser och nätverkssammankomster som fokuserar på att öka kunskapen om forsknings- och utvecklingsarbete i rural utbildningskontext. I detta avslutande kapitel blickar vi framåt och reflekterar kring antologins bidrag och hur de kan bidra till att främja jämlikhet och likvärdighet i samhället i stort, och särskilt när det gäller utbildning, utvecklingsarbete och forskning i rurala områden. Antologins bidrag relaterar på olika sätt till tre teoretiska kärnbegrepp inom det rurala forskningsfältet: handlingskraft (empowerment), engagemang (engagement) och likvärdighet (equity) (Ledger, 2019). Dessa begrepp kan fungera som ledstjärnor för att stärka handlingsförmåga (agency) hos personer som lever, lär och undervisar i rurala områden. I det följande diskuteras antologins bidrag i relation till dessa nyckelbegrepp.

Mot en likvärdig utbildning

Bidragen inom temaområdet ”Lärarutbildning och politik” (Kapitel 1–4) riktar uppmerksamheten mot grundläggande förutsättningar för rurala skolor att organisera en utbildning som ger lärare möjlighet att erbjuda barn

och ungdomar i rurala områden en utbildning som är samhälleligt och kulturellt relevant. Högklassig utbildning som en del av den nordiska välfärdsstatens samhällsservice utgör en garanti för att rurala områden ska kunna utvecklas på samma jämlika grunder som urbana områden. Trots att de tre ländernas skollagar bygger på principen om likvärdiga utbildningsmöjligheter oavsett boningsort, är utfallet ofta annorlunda. En förklaring till detta är förekomsten av en ”urban-normativitet”, där den medelstora skolan i den medelstora staden blir den rådande skolnormen. Kulturella konstruktioner av motsättningar mellan stad och landsbygd har lett till en normativ föreställning om att urbana områden är överlägsna rurala områden (se till exempel Pfrenger, 2024). Detta använd syns även i forskning och utbildningspolitik, som tenderar att förbise rurala områden (Kvalsund, 2009). När forskning bedrivs och finansieras, och skollagar och läroplaner bereds och beslutas, måste mångfalden av skolor i landet beaktas. Om detta inte såsker riskerar utbildningar i rurala områden att utarmas, eftersom lagar och planer utgår från att undervisningen bedrivs på samma sätt i alla skolor. Detta bidrar till att osynliggöra skolor i rurala områden och försvårar användningen av nationella styrdokument i undervisningen för den skolgrupp.

Antologins bidrag visar att det är möjligt att skapa hållbara förutsättningar för att utveckla skolor i rurala områden, vilka skiljer sig avsevärt från urbana utbildningsförhållanden, om kunskap och respekt för den rurala utbildningens förutsättningar kombineras med nationell vilja, ambisjon och uthållighet. Denna kunskap behöver sträcka sig bortom ekonomiska kalkyler och beräkningar, och bortom de små kommunernas ansvar för de egna skolorna. Norge är ett gott exempel på hur den nationella politiken i Stortinget har uppmärksammat och agerat för att landets lärarutbildningar ska möta alla skolors behov av välutbildade lärare. Stortingets agerande innefattar bland annat att komplettera den befintliga lärarutbildningen med innehåll som exempelvis handlar om att undervisa i åldersblandade klasser (1–10 utbildning), vilket är en högst relevant kompetens för lärare som ska arbeta i rurala skolor (Rosø & Bratteng, kapitel 1). Ett sådant utvecklingsarbete kräver vilja, omfattande förarbete och en gedigen samverkansprocess mellan olika aktörer, vilket Rosø och Brattengs kapitel tydligt visar. För att barn och ungdomar i rurala skolor ska få möjlighet till en relevant utbildning krävs att det finns lärare som känner till de rurala områdenas särdrag och som verkligen vill arbeta i små glesbygdsskolor. Universitetens lärarutbildningar har ett ansvar,

inte bara att inspirera lärarstudenter att göra sin verksamhetsförlagda utbildning (praktik) i rurala skolor, utan också att förse dem med den specifika kompetens som krävs, till exempel fungerande lösningar för fjärrundervisning (Diehl & Pettersson, kapitel 2; Lillevik, kapitel 4). Även Karlberg-Granlund (kapitel 3) lyfter fram lärarens betydelse för den rurala skolan. Lärare som arbetar i rurala skolor befinner sig dock i ett korstryck mellan humanistiska och demokratiska värderingar om jämlikhet och ekonomiska värderingar som fokuserar på kostnadseffektivitet. Karlberg-Granlund konstaterar i en tidigare studie (Karlberg-Granlund, 2009) att lärararbetet i en liten skola handlar om att utveckla, balansera och överleva. I en sådan situation behöver lärare som arbetar i små skolor stöd för att kunna förverkliga styrdokumentens intentioner om jämlikhet, god utbildning och livskvalitet.

Platssensitiv, engagerande och kulturellt relevant utbildning

Trots att det finns både positiva och negativa signaler är den sammantagna bilden oklar, och det råder en tydelig risk för att rurala områden osynliggörs. Den ”svaga signa” som hörs uppmärksammas inte tillräckligt. Begreppet ”svag signal” eller ”weak signal” (Hiltunen, 2007), fungerar som en metafor för områden som studerats i begränsad utsträckning. Metaforen syftar till att väcka intresse för något hotat, något som väcker oro eller något som förtjänar uppmärksamhet. Det svala intresset för forskning om, och med lärare i glesbygdsskolor är ett tydligt tecken på att det finns en svag signal. Därför är studier om platsens betydelse särskilt viktiga för att rural utbildning ska kunna utvecklas på egna villkor. Bidragen i temaområdet ”sted och identitet” (kapitel 5–9) belyser platsens och identitetens betydelse ur olika perspektiv och tillför nordiska pedagogiska perspektiv till den omfattande forskningslitteraturen om plats och identitet. Meek (kapitel 5) diskuterar sambandet mellan relationer och lokalsamhällets, det vill säga attraktivitet, medan de övriga bidragen (Kjelen, kapitel 9, Oksfjellelv, kapitel 7, Sørmo et al., kapitel 8, Wie, kapitel 6) presenterar innovativa didaktiska perspektiv på plats, identitet och kulturuttryck.

Platsens betydelse i rural forskning handlar om relationen mellan den rurala skolan, dess verksamhet och de aktörer som finns i lokalsamfundet. Det finns alltid en social och kulturell dimension, vilket innebär att de kulturella och sociala aspekter som berör livskvalitet, social hållbarhet och känslan av att höra till inte kan förbises (jfr. Hargreaves et al., 2009). Howley och Howley (2014) kallar detta för ”sense of place” och menar att det är omöjligt att förstå den rurala skolan utan att förstå det omgivande lokalsamhället. Platsbegreppet är mångfacetterat och relationellt, och uppstår i mötet mellan lokalsamhället och de människor som lever och bor där. Gillespie och kolleger (2022) diskuterar platsbegreppet och dess betydelse och menar att en känsla för platsen, det vill säga att det finns ett emotionellt band mellan människorna och platsen (place attachment) och att de känner sig hemma och trygga där (belonging in place). Forskarna fann i sin forskningsöversikt om sjukvårdspersonal som arbetade i rurala områden att en positiv relation till en plats påverkar personalens vilja att söka jobb, trivas och stanna kvar. Dessa fenomen kan antas ha betydelse även för de lärare som väljer att arbeta i rurala skolor. Antologins bidrag tyder på att detta antagande stämmer, men flera forskningsbelägg behövs. I likhet med Corbett och White (2004) hävdar vi att den rurala skolan är värd att studera, inte trots kopplingen till det omgivande lokalsamhället utan tack vare den. Det är just denna koppling som gör den rurala skolan unik.

Handlingskraft och engagemang genom samverkan

Antologins tredje temaområde ”nätverk, samarbete och fjärrundervisning” belyser vikten av fungerande samarbetsnätverk som bidrar till utvecklingen av lärande, undervisning och ledarskap i rurala skolor. Digitala mötesplatser är viktiga arenor för erfarenhetsutbyte och professionell utveckling, vilket bidragen av Pettersson och Diehl (kapitel 12) samt Lund (kapitel 11) visar. Bratteng (kapitel 13) och Stoll, Gårdvik och Sørmo (kapitel 10) belyser hur lokal och global samverkan bidrar till skolutveckling och utveckling av undervisningspraxis, medan Jarvoll och Lillevik (kapitel 14) diskuterar fjär-

rundervisning i relation till organisering, samskapande processer och etiska frågeställningar.

Forskning har visat att samverkan mellan skolor när det gäller skolutveckling är viktigt för alla skolor, men särskilt för skolor i rurala områden, eftersom de ofta blir åsidosatta till förmån för skolor i urbana områden (Muijs, 2015). Muijs fann i sin studie av samverkan mellan rurala skolor i England att det finns viktiga förutsättningar för att samverkan ska lyckas. Det måste finnas tydeliga visioner och handlingsplaner för samverkan; att diskutera och utbyta erfarenheter är inte nödvändigtvis tillräckligt för att samverkan ska få långtgående positiva effekter. En ytterligare faktor som Muijs lyfter fram är vikten av förtroendefulla relationer mellan aktörerna, särskilt de ledande lärarna och rektorerna i samverkansnätverken (jfr. Lund, kapitel 11). Liknande tankar framkommer i en introduktion till ett temanummer i tidskriften The Rural Educator (Harmon, 2017). Genom att gå igenom tidigare studier med konkreta exempel på samverkan kunde Harmon dra slutsatsen att samverkande partnerskap mellan skolor i rurala områden har stor potential att bidra till lösningar för aktuella och kommande utmaningar i rurala skolor.

Fungerande samverkan och samsyn mellan olika aktörer i det rurala utbildningslandskapet kan stärka både handlingskraften och den kollegiala handlingsförmågan som finns i rurala områden. Grimm och kolleger (2025) benämner detta som en form av kollektiv handlingsförmåga, vilket möjliggör att nationella läroplaner kan omsättas och tolkas utifrån den lokala skolkontexten. På så sätt stärks både elevernas skolresultat och välmående, samtidigt som banden till det omgivande lokalsamhället fördjupas.

Rurala skolor måste få rätt att utvecklas

Det är anmärkningsvärt att det råder stor brist på vetenskapliga studier om glesbygdsskolor, trots att denna skolverksamhet pågår varje dag, oavsett land. Denna kunskapsbrist är bekymmersam, då den riskerar att marginalisera både lärare och elever i glesbygdsskolor. När skolnedläggning diskuteras blir lärare ifrågasatte, vilket i sin tur skapar misstänksamhet mot skolhuvudmännens avsikter med glesbygdsskolan (jfr. Cedering, 2016). Det finns därför en

risk att lärarnas, föräldrarnas och allmänhetens misstänksamhet leder till bristande förtroende för den kommunala skolhuvudmannen. Detta pekar på att alla blir förlorare när forskningen är bristfällig, eftersom vetenskapligt stöd ofta saknas i debatten om rurala skolor. När vetenskaplig grund saknas kring en skolverksamhet, uppstår ofta spekulationer som bygger på tro och tyckande om skolans kvalitet (jfr. Nordahl, 2025; Pettersson, 2017), vilket är en pågående offentlig diskussion från media, allmänhet och politiker. Detta ovetenskapliga förhållningssätt och de många implicita uttrycken bidrar till ett obefogat yttre tryck på lärare i rurala skolor som redan är en utsatt och ifrågasatt lärargrupp (jfr. Nordahl, 2025; Pettersson, 2017; Vestheim, 2024). Media har här ett omfattande ansvar när det gäller att rapportera om utbildning i rurala områden. Det rurala utbildningslandskapet är komplext och medias rapportering behöver vara nyanserad och allomfattande. Annars riskerar medierapporteringen att begå samma misstag som okunniga nationella politiker.

Som tidligare konstaterats är det rurala perspektivet komplext. Delvis beror detta på att det varken inom eller mellan länder finns en enhetlig definition av vad ett ruralt område är. Ytterligare en faktor som ökar komplexiteten är de olika förutsättingarna mellan länder att bedriva utbildning i glesbygd. Antologins bidrag visar dock att det finns goda forskningsbaserade exempel och innovationer som kan bidra till en fördjupad förståelse för mångfalden i det rurala utbildningslandskapet.

Slutord – att forska i och med det rurala utbildningslandskapet

I denna antologi presenteras det rurala utbildningslandskapet som ett forskningsfält som rymmer både pedagogiska och ämnesdidaktiska perspektiv, men också mer generella kritiska perspektiv på dagens lärarutbildning och kompetensutveckling. Att problematisera dagens lärarutbildning är ett sätt att söka en jämlik utbildning som tar hänsyn till de unika förutsättningar som kännetecknar skolor i rurala områden. Forskningsfältet, så som det har presenterats i denna antologi, är praktikorienterat, kontextorienterat

och inte minst tvärvetenskapligt. De olika forskningsbidragen visar på en mångfald av tillvägagångssätt och ansatser i ett försök att omfamna detta forskningsfält. Genom att rikta en vetenskaplig strålkastare mot det rurala utbildningslandskapet har vi skapat förutsättningar för ökad insikt och förståelse för lärande, undervisning, samverkan och innovationer som finns på små orter. Därmed har vi visat på det möjlighetsrum, de existerande möjligheter och den potential som finns i rurala områden. Den forskning som ligger till grund för de olika kapitlen har också belyst hur skolor och lokalsamhällen är sammankopplade genom ömsesidig påverkan, vilket bidrar till att förankra den plats där människor bor. Denna relationella koppling utgör det unika med de rurala skolorna, men glöms ofta bort i de politiska processer som drivs av ekonomiska argument för att lägga ner små skolor. Vi hoppas därför att den forskning som presenteras i antologin kan bidra till utvecklingen av alternativa perspektiv bland beslutsfattare – perspektiv som ger en rättvis bild av skolor i rurala områden.

Antologin har endast dokumenterat en begränsad del av de möjligheter som landsbygdens utbildningslandskap erbjuder. Samtidigt hävdar vi att vi har täckt många centrala områden inom rural forskning, och antologins bidrag överensstämmer väl med de forskningsteman som Harmon (2017) lyfter fram:

- rektorer i rurala områden och de kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som krävs för att skapa en skolkultur präglad av samarbete, vilket stödjer innovation i undervisning och lärande
- strategier för online-samarbete som är mest effektiva för lärare i rurala miljöer, för att utveckla innovativa lösningar på praktikutmaningar inom ramen för nätverkssamarbete
- policy, program och praxis som främjar samarbetsinriktade insatser mellan skoldistrikt, skola och samhällsledning i rurala områden, och som leder till ömsesidigt fördelaktiga resultat för både elever och lokalsamhället
- tvärvetenskaplig forskningssamverkan för att belysa centrala frågor inom rural utbildning, såsom kompetensförsörjning i rurala områden

Det finns dock ett behov av att ytterligare fördjupa forskningen inom området. För att förstå ett forskningsfält på djupet krävs mer forskning ur olika vetenskapliga och teoretiska perspektiv, med varierande forskningsansatser och en

mångfald av både kvantitativa och kvalitativa datainsamlingsmetoder. Innan ny forskning argumenterar vi för att forskare och lärare bör ställa sig frågan; är utbildning i glesbygd ett problem som ska lösas, eller har dessa utbildningar ett egenvärde med egna eller andra kvaliteter som behöver belysas? Vi avslutar i likhet med Gunther och kolleger (2026), med att betona vikten av att bedriva platssensitiv forskning. Genom att placera platsen i förgrunden för rural forskning är det möjligt att bemöta den bristdiskurs som ofta dominerar debatten om rurala skolors existensberättigande.

Referenser

Cedering, M. (2016). *Konsekvenser av skolnedläggningar. En studie av barns och barnfamiljers vardagsliv i samband med skolnedläggningar i Ydre kommun.* [Doktorgradsavhandling] Uppsala universitet, (uu.diva-portal.org), https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:883424/FULLTEXT01.pdf

Corbett, M. & White, S. (2014). Why put the 'rural' in research? I S. White & M. Corbett (Red.), *Doing educational research in rural settings: Methodological issues, international perspectives and practical solutions*, (s. 1–5). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315778440

Gillespie, J., Cosgrave, C., Malatzky, C. & Carden, C. (2022). Sense of place, place attachment, and belonging-in-place in empirical research: A scoping review for rural health workforce research. *Health and Place*, *74*, 1–7. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102756

Grimm, F., Ärlestig, H. & Johansson, O. (2025). Working together towards rural school success in a rural school context: "It works well but we are not satisfied". *Journal of Educational Administration, 64*(3), 340–354. https://doi.org/10.1108/JEA-11-2024-0376

Gunther, J., Fugua, M. & Hudson, C. (2026). What's rural about rural education research? *Australian and International Journal of Rural Education*, *30*(1), i–x. https://doi.org/10.47381/aijre.v3611.889

Hargreaves, L., Kvalsund, R. & Galton, M. (2009). Reviews of research on rural schools and their communities in British and Nordic countries: Analytical perspectives and cultural meaning. *International Journal of Educational Research*, *48*(2), 80–88. https://doi.org/10.1016/j.jier.2009.02.001

Harmon, H. J. (2017). *Collaboration: A partnership solution in rural education*. Virginia Advanced Study Strategies Inc. And Institute for the Advancement of Research, Innovation and Practice in Rural Education at the University of Central Florida.

Hiltunen, E. (2007). The future sign and its three dimensions. *Futures*, *40*(3), 247–260. https://doi.org/10.1016/j.futures.2007.08.021

Howley, C. & Howley, A. (2014). Making sense of rural educational research: Art, transgression, and other acts of terroir. I S. White & M. Corbett (Red.), *Doing educational research in rural settings: Methodological issues, international perspectives and practical solutions* (s. 7–25). Routledge.

Kvalsund, R. (2009). Centralized decentralization or decentralized centralization? A review of newer Norwegian research on schools and their communities. *International Journal of Educational Research*, *48*(2), 89–99. https://doi.org/101016/j.ijer.2009.02.006

Ledger, S. (2019). Engagement, empowerment and equity in rural education. *Australian and International Journal of Rural Education, 29*(2), 1–7. https://doi.org/10.3316/informit.639582443254301

Muijs, D. (2015). Collaboration and networking among rural schools: Can it work and when? Evidence from England. *Peabody Journal of Education*, *90*(2), 294–305. https://doi.org/10.1080/0161956X.2015.1022386

Nordahl, T. (2025). – *Skoler med under 100 elever er for små* https://www.utdanningsnytt.no/bygdeskole-bo-i-vesteralen-fau/skoler-med-under-100-elever-er-for-sma/460543

Pettersson, G. (2017). *Inre kraft och yttre tryck. Perspektiv på specialpedagogisk verksamhet i glesbygdsskolor* [Doktorgradsachandling, Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, www.diva-portal.org]. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1068482/FULLTEXT01.pdf

Pfrenger, W. (2024). Critical rural theory: A decade of influence on rural education research. *Rural Sociology*, *89*(3), 524–544. https://doi.org/10.1111/ruso.12556

Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, *15*(2), 121–148. https://doi.org/10.1007/BF00919275

Vestheim, O. P. (2024). En kamp om anerkjennelse: Lærerliv i fådelte skoler. I O. P. Vestheim & I. Elden (Red.), *Lærerliv i en mangfoldig norsk skole* (s. 119–136). Fagbokforlaget. https://doi.org/10.55669/oa3401